

ΣΧΟΛΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΔΥΟ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ
ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΤΟΥ ΜΑΛΑΚΗ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΝΕΩΝ ΠΑΤΡΩΝ (ΥΠΑΤΗΣ)
ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΜΑΝΟΥΗΛ Α΄ ΚΟΜΝΗΝΟΝ

(ΟΙ διὰ λατινικῶν στοιχείων ἀριθμοὶ σημαίνουν ὁ μὲν I τὸν πρῶτον λόγον, ὁ δὲ II τὸν Ἐπαινετήριον τοῦ Εὐθυμίου εἰς τὸν Κατηχητήριον λόγον τοῦ αὐτοκράτορος· ὁ ἐπακολουθῶν ἀριθμὸς σημαίνει τὴν σελίδα καὶ ὁ μετ' αὐτὸν τὸν στίχον).

I, 524, 7: «κάνταῦθα δὲ δήτορας καταγωνισάμενος»: Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Α΄ Κομνηνὸς (1143/80) ἐπανελθὼν ἐκ τῆς κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείας εἰς Κων)πολιν, περὶ ἧς κατωτέρω ὀψόμεθα πότε καὶ πῶς, ὠμίλησεν ἐνώπιον τῆς ἐπισήμου χορείας τοῦ Παλατίου, ἦτοι τῶν συγγενῶν αὐτοῦ, τῶν αὐλικῶν προσωπικοτήτων καὶ τῶν λοιπῶν ἀξιωματούχων τοῦ τε Κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας, δηλ. τῶν Ὑπουργῶν, τῆς Συγκλήτου, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου καὶ πάσης τῆς ἱερατικῆς αὐτοῦ ἀκολουθίας, ὡς καὶ τῶν κατὰ τύχην ἐν Κων)πόλει παρεπιδημούντων Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας καὶ ἄλλων ἐπισήμων καὶ πλήθους λαοῦ, πολλὰ παραινέσας καὶ ὑποθήκας εἰς ἅπαν τὸ ὑπῆκον δούς, διατάγματα δ' ἅμα καὶ νόμους ἀνακοινώσας. Τοῦτο γνωρίζομεν ἐκ τοῦ ἐτέρου λόγου τοῦ Εὐθυμίου, τοῦ «Ἐπαινετηρίου εἰς τὸν Κατηχητήριον λόγον τοῦ αὐτοκράτορος». Οἱ δύο ἄρα λόγοι ἐγγὺς ἀλλήλων πρέπει νὰ τίθενται χρονικῶς. Ὁ Εὐθύμιος λέγει σχετικῶς (II, 555,30): «ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου δόξης ὁ δίκαιος κρίνων τὴν γῆν, καὶ σε τὸν τῆς οἰκουμένης ἥλιον ὁ δίφρος ἔφερεν ὁ βασιλικός, ἀπ' οὗ περιανγάζεις τὰ πέρατα. συμπαραεδίφρενέ σοι καὶ ὁ σὸς Φαέθοντος καλὸς βλαστὸς τῆς πορφύρας καὶ συμπεριηύραξε τὰ ἀνάκτορα. παρῆν καὶ τῶν πατριαρχῶν ἡ τριάς τοῖς βασιλεῦσι παρ' ἐκατέρους συνεδρεύουσα. δεῖγμα τοῦτο τῆς τῶν βασιλέων θεοφιλίας, ὡς ἀπὸ τῆς ἀρχιφώτου Τριάδος αἰεὶ περικνυκιοῦνται καὶ σκέπονται. ἐκύνκλουν τε τοὺς βασιλικούς θρόνους ὅπόσον τε τοῦ βασιλείου αἵματος γένος σεμνὸν καὶ ὑπέρολαμπρον καὶ ὅσον εὖνον ὑπηρετικὸν καὶ περὶ τὸν βασιλέα πνικνῶς στρεφόμενον. τὸ δὲ τῆς συγκλήτου γερούσιον καὶ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἡμεῖς, ὅσοι τε τῶν κατὰ Θεὸν ἀσκουμένων καθηγεμόνες καὶ λοιπὰ καὶ τάγματα καὶ πληρώματα τὸν κύκλον ἐπληροῦμεν ἐκεῖνον καὶ τὸ θεῖον βῆμα συνεπεραίνομεν». Οἱ νόμοι καὶ τὰ διατάγματα ἀνεκοινοῦντο οὐχὶ ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πρὸς τοῦτο ἐντεταλμένου «θεράποντος», ἴσως τοῦ Πρωθυπουργοῦ (II, 556, 15): «τὰ δὲ ἐξῆς οἶα; ἐξήνεγκας τὸ βιβλίον, ἐν ᾧ τὸν νόμον ἔγραψας καὶ τὰ διατάγματα, καὶ θυνέλλης δίχα καὶ καπνοῦ καὶ ψόφου

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους σελ. 558.

καὶ δείματος, ἐγχειρίσας τῷ πιστῷ σου θεράποντι, δι' αὐτοῦ τοῖς πᾶσι μετέδωκας».

I, 524,16 : «καὶ νίκας ταῖς νίκαις... τρόπαιον ἐπακολουθεῖ» : Ἡ νίκη τῶν ὄπλων ἀκολουθεῖ ἢ νίκη τῶν λόγων καὶ τὸ τρόπαιον τοῦ ῥήτορος. Ἡ ἀντίθεσις γενναιότητος καὶ ῥητορικῆς δεινότητος εἶναι συχνή παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, προκαίμενου μάλιστα περὶ τοῦ θείου προσώπου τοῦ αὐτοκράτορος, τοῦ δι' ὄλων τῶν ἀρετῶν πεποιτισμένου. Οἱ ἔπαινοι καὶ τὰ προσώδια ταῦτα ἀπονέμονται οὐχ ἦττον καὶ εἰς ἄλλα ὑψηλὰ πρόσωπα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ῥητόρων. Πρβ. Bachm.—Dölger, Greg. Ant. 356/7. Treitinger σ. 79, σημ. 169τ.

I, 524,26 : «ἀγαθὸν τὸν βασιλέα» : «Μέγιστον» καὶ «πάγκοινων ἀγαθὸν» καλεῖται ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ Περὶ βασιλείου τάξεως ἔργῳ Κων)τίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου (I,91 : 411,1ε. I,96 : 439,16). «Μέγιστον ἀγαθὸν» καλεῖται καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ Κων)τίνος Ἀγγελος ὑπὸ τοῦ ῥήτορος Γρηγορίου τοῦ Ἀντιόχου (Bachm.—Dölger 364,5. Ἐν δὲ 378,4 ὀνομάζεται «κοινωφελὲς ἀγαθόν»). Οὕτως ἐπίσης καλεῖται ὁ αὐτοκράτωρ καὶ παρὰ Δημ. Τορν. R. F. 269,1. Ἐν Ἰωάν. Συρ. Bachmann «πάγκοινων φῶς». Ἐν Bachm.—Dölger 382,8 «κοινὸν θαῦμα καὶ αὔχημα». Πλείονα ὄρα παρὰ Treitinger σ. 232, ἐνθα καὶ ἕτεραι προσωνυμῖαι, ἀποδιδόμεναι τῷ αὐτοκράτορι καὶ ἐκ τοῦ ἔργου «Περὶ βασιλείου τάξεως» Κων)τίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου εἰλημμένα. Πχ. : «ὁ πόθος τῆς ὄλης οἰκουμένης», «ζωὴ Ῥωμαίων καὶ πλοῦτος», «Ῥωμαίων εὐτυχία», «τὸ θεοπρόβλητον ἄνθος», «ἡ χαρὰ καὶ δόξα Ῥωμαίων», «ἡ χαρὰ τῆς οἰκουμένης» κ.π.ᾶ.

I, 525, 1 : «ἐπὶ σοῦ γὰρ ἐγὼ καὶ τρίτον ἔχω προσθεῖναι, τὴν ζωαῖκην γλώσσαν ἀπὸ τῶν μουσῶν κατακόχιμον» : Ἐννοεῖ τὰς τρεῖς μεγάλας ἀρετάς, αἵτινες ἐκόσμου τὸν αὐτοκράτορα, ἦτοι τὴν ἀγαθότητα, τὴν γενναιότητα καὶ τὴν τῶν λόγων δύναμιν (ἦτοι τὴν ῥητορικὴν δεινότητα). Πρβ. Treitinger, ἐνθ' ἄν.

I, 525, 7 : «εἰρήνην ἐθελήσω τοῖς ἐσπερίοις ἀγῶσιν» : Ὁ Μανουὴλ εἶχεν ἤδη ὑπογράψει τὰς ἐξῆς συνθήκας εἰρήνης μετὰ τῶν διαφόρων λαῶν τῆς Δύσεως : α) Τὴν ἀνοιξίν τοῦ 1158 μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Σικελίας Γουλιέλμου Α' (Νικ. Χων. ἐκδ. Bonn σ. 129,7 ἐξ. Κιννάμου, Ἰστ. ἐκδ. Bonn σ. 175,15. Πρβ. F. Chalandon, Les Comnènes. Etudes sur l'Empire Byzantin au XIme et au XIIme siècle. Paris 1900—1912 τ. 1—2 II, 380/1. Dölg., Reg. II,73 Nr 1420. Ἀμάντου, Ἰστ. II,348/9. Ostrogorsky, Gesch. 273/4. Vasiliev, Histoire II,66) β) Τὴν ἀνοιξίν τοῦ 1158 μετὰ τῆς Ῥαβέννης (Dölg. Reg. II,73 Nr 1421) γ) Τὸ 1162 ἢ 1163 μετὰ τοῦ βασιλέως τῶν Σέρβων Στεφάνου Νεμάνια («Νεμάν Dessa»). (Κινν. Ἰστ. σ. 204,15.212,20. Dölg. Reg. II,76 Nr. 1449. Ἀμάντου II, 351) δ) Τὸ 1164 μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Στεφάνου Γ' (Κινν. 224,12. Dölg. Reg. II,77 Nr. 1455. Ἀμάντου II,350,ε) ε) Τὸ 1165

μετὰ τοῦ ἡγεμόνος Κιέβου Ῥοστισλαύου Mstislavic (Κινν. 235,3.236,8. Dölg., Reg. II,77 Nr. 1460 πρβ. καὶ Nr. 1459) στ) Μετὰ τὴν 8 Ἰουλίου 1167 νέαν συνθήκην μετὰ τῆς Οὐγγαρίας (Κινν. 248,16. Dölg., Reg. II, 80 Nr. 1475. Πρβ. Ἀμάντου II,350/51) ζ) Τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1169 μετὰ τῆς Γενοῦης (Dölg., Reg. II,82 Nr. 1488) η) Τὸ 1170 συμφωνίαν μετὰ τῆς Βενετίας (Dölg., Reg. II,83 Nr. 1494). Διπλωματικαὶ συνομιλίαι μετὰ τῶν Βενετῶν διεξήχθησαν καὶ τὸν Μάιον τοῦ 1172 καὶ πρὸ τοῦ Σηβρίου τοῦ 1175 (Dölg., Reg. II,85 Nr. 1512). Ἄλλ' ἢ τελικῆ συνθήκη εἰρήνης μετὰ τῆς Βενετίας ὑπεγράφη ἐν ἔτει 1179 (πρὸ τοῦ Νηβρίου) (Νικ. Χων. 225,22.713,10. Dölg., Reg. II,87 Nr. 1532). — Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὁ Μανουὴλ ἠσθάνετο ὅτι εἶχεν ὀπωσδήποτε εἰρηνεύσει μετὰ πάντων σχεδὸν τῶν ἐκ τῆς Δύσεως ἐχθρῶν του, τῶν Βενετῶν καὶ Γενοατῶν, τῶν Νορμανῶν, τῶν Σέρβων καὶ τῶν Οὐγγρων, ἐνόμισεν ὅτι ἠδύνατο νῦν νὰ στραφῆ πρὸς ἀνατολὰς καὶ δὴ καὶ ἐναντίον τοῦ παρασπονδήσαντος Τούρκου σουλτάνου Κιλίτζ-Ἀρσλάν (1156/93), τοῦ διαβοήτου «Κλίτζασθλάν» τῶν Βυζαντινῶν συγγραφέων. Κατωτέρω θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσωμεν ἐκτενέστερον περὶ τῶν κατ' αὐτοῦ ἀγώνων τοῦ Μανουὴλ.

I, 525,12 : «ἀλλὰ δουλοῖς Ἀδάμ ὁ ἀδάμαστος» : Ὁ Εὐθύμιος ὁρῆγεται τῇ παρηγήσει. Ὁ Βυζαντινὸς ῥήτωρ ἀγαπᾷ ἰδιαιτέρως τὰς ἐκ τῆς Ἀγ. Γραφῆς προσομοιώσεις. Ἐν τῇ ΚΔ ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται «δεύτερος» καὶ «ἔσχατος Ἀδάμ» (Α' Κορ. 15,45) καὶ «δεύτερος ἄνθρωπος» (Α' Κορ. 15,47). Ἡ παρομοίωσις καὶ ἀντίθεσις εἶναι φανερά. Ἐνῶ δὲ «πρῶτος Ἀδάμ» ἐδουλώθη διὰ τῆς παραβάσεως, ὁ αὐτοκράτωρ, ὡσεὶ «δεύτερος Ἀδάμ» δουλοῖ τοὺς δαίμονας, ἦτοι πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, ἀδάμαστος ἀποδεικνύμενος.

I, 525,28 : «καὶ μελλήσας μηδὲν μετ' ὀξύντητος ἀστραπῆς ἐπὶ τὴν ἔω χωρεῖ» : Ἐν ἔτει 1161 ὁ Μανουὴλ συνῆψε συνθήκην εἰρήνης μετὰ τοῦ Κιλίτζ-Ἀρσλάν, ἣτις ἀνενεώθη ἐπὶ τὸ σαφέστερον τὸ ἐπόμενον 1162 ἔτος. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐχωρτάσθη μετὰ πάσης ἐπισημότητος καὶ μεγαλοπρεπείας ἐν Κων]σταντινίᾳ, ὅπου διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον εἶχεν ἔλθει ὁ Ἀρσλάν. (Κινν. 201,8.207,16. Νικ. Χων. 158,21. Dölg., Reg. II,75/6 Nr. 1444 καὶ 1446). Ἄλλ' ὁ Ἀρσλάν παρασπονδήσας κατέλαβε τὴν «κατὰ Φρυγίαν» Λαοδικεῖαν καὶ ἐφόνευσε τὸν ἀρχιερέα αὐτῆς Σολομώντα. Μάλιστα κατώρθωσε νὰ συσπειρώσῃ περὶ ἑαυτὸν πάντας τοὺς ἐν Ἀνατολῇ Τούρκους, ὡς καὶ τοὺς ἐν Κιλικίᾳ Ἀρμενίους ἐναντίον τοῦ Βυζαντίου. Ὁ Μανουὴλ κατιδὼν τὸν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν Τούρκων κίνδυνον ἀπεφάσισε νὰ ὀργανώσῃ μεγάλην κατ' αὐτῶν ἐκστρατεῖαν. Παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ σουλτάνου ὁ Μανουὴλ, σχεδιάζων ὀξυκίνη τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου ἐκκαθάρισιν καὶ συντριβὴν τῶν Τούρκων, ἤρχισε νὰ ὀχυρώνῃ τὰ καταστραφέντα πρότερον ὑπὸ τοῦ Ἀρσλάν ἐν Βιθυνίᾳ ὀχυρὰ τοῦ Δορυλαίου (Ἐσκι-Σελήρ) καὶ τοῦ Σου-

βλαίου, προτιθέμενος νὰ βαδίση κατ' αὐτῆς τῆς καρδίας τοῦ σουλτανάτου τοῦ Ἀρσλάν, δηλ. τῆς πρωτεύουσας αὐτοῦ Ἰκονίου, ἵνα κείριον κατ' αὐτοῦ κατενέγκη πλήγμα. Τὰ σχέδιά του ὅμως παρηνάχλουν συνεχῶς δι' ἐπιδρομῶν οἱ Τούρκοι. Πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Δορυλαίου συνήφθη τὸ φθινόπωρον τοῦ ἔτους 1175 μάχη, καθ' ἣν κατετροπώθησαν οἱ Σελτζουκίδαι Τούρκοι καὶ ὁ Ἀρσλάν καὶ πάλιν ἠναγκάσθη εἰς ὑποταγὴν, ἵνα καὶ πάλιν μετ' οὐ πολὺ παραβῆ τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις του. Τὴν νίκην ταύτην τοῦ Μανουὴλ κατὰ τοῦ Ἀρσλάν ὑμνεῖ ὁ ἡμέτερος Εὐθύμιος εἰς τὸν προκειμένον Ἐγκωμιαστικὸν αὐτοῦ λόγον. Ἀλλὰ μοίρα κακῆ, μετὰ τινὰς μῆνας ἐν τῇ παρὰ τὸ Μυριοκέφαλον αἰφνιδιαστικῇ τῶν Τούρκων ἐπιδρομῇ ὁ στρατὸς τοῦ Μανουὴλ ὑπέστη δεινὴν ἤτταν, μὲ ἐπακόλουθα φοβερὰ δι' ὅλην τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. (Νικ. Χων. 227]8 ἔ. Κιν. σ. 295 ἔξ. Ἀμάντου II, 341 ἔ. Vasiliev, Das genaue Datum der Schlacht von Myriokephalon, Byz. Zeitschr. 27 (1927) 288 (17 Σ/βρίου 1176). Ostrogorsky, Gesch. σ. 277 ἔ. Vasiliev, Histoire II, 71/72).

1,526,3: «*τῷ καλῷ Φαέθοντι συνανασιρόπτοντα*»: Ἐννοεῖ τὸν υἱὸν τοῦ Μανουὴλ Ἀλέξιον, ὅστις τὸν Μάρτιον τοῦ 1171 ἀνεκηρύχθη συμβασιλεύς. Ὁ F. Dölger, Regesten II, 62 καὶ ὁ Ostrogorsky παρὰ E. Kornemann, Doppelprinzipat und Reichsteilung, Leipzig 1930 σ. 178 ἐσφαλμένως θέτουσι τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἀλεξίου εἰς συμβασιλεύα εἰς τὸ ἔτος 1172. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1171 ὑπεσχέθη ἡ πατριαρχικὴ σύνοδος ἐνόρκως ν' ἀναγορεύσῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μανουὴλ αὐτοκράτορα τὸν «συμβασιλεύα» νεαρὸν υἱὸν του Ἀλέξιου. Ὅρα Synodalurkunden ἐκδ. ὑπὸ Παύλου, Viz. Vr. 2 (1895) 388/93. Πρβ. Kurtz, Viz. Vr. 17 (1910) 285 σημ. 1 καὶ G. Stadtmüller, Michael Choniates, Metropolit von Athen (ca. 1138—ca. 1222), Roma 1934 (Orientalia Christiana, Nr. 91, τ. 33, 2) σ. 309 σημ. 4. Πρβ. Κ. Μπόνη, Εὐθύμιου τοῦ Μαλάκη, τὰ Σφζόμενα. Ἐν Ἀθήναις 1937 σ. 13 σημ. 8.

1,526,4: «*τῇ παμφασεῖ σελήγη*»: Οὕτω καλεῖ τὴν αὐτοκράτειραν. Ὅρα κατωτέρω τὴν προσομοίωσιν τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν ἥλιον. Αἱ παρομοιώσεις αὗται ἀπαντῶσιν ἀπ' ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς παρὰ τοῖς πλείστοις Βυζαντινοῖς ῥήτοροι—Πρβ. M. Treu, Manuel Helobolos, Byz. Zeitschr. 5 (1896) 538—559. A. Heisenberg, Aus der Geschichte u. Lit. der Paläologenzeit (Sitzungsberichte d. Bayer. Ak. d. Wiss., Philol.—philol. u. hist. Kl., 1920, 10. Abhandlung), München 1920 σ. 112. Treitinger σ. 115.

1,526,18: «*εἶθε τὴν ἡλικίαν ἀδριότεραν ἐπλούτεις μοι*»: Ὁ Ἀλέξιος ἐγεννήθη τὸ 1167 ἢ 1169 (Πρβ. Regel, Fontes rer. Byz. σ. XIII καὶ Stadtmüller, Mich. Chon. σ. 309 (187). Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ νικηφόρος κατὰ τῶν Τούρκων ἐκστρατεία, ἣ διὰ τοῦ μετὰ χεῖρας Ἐγκωμίου τοῦ

Εὐθυμίου τοσοῦτον ἐπαινουμένη, ἔλαβε χώραν κατὰ τὰ τέλη τοῦ ἔτους 1175, ὡς κατοπτέρω ἀποδεικνύομεν, ὁ μικρὸς πρίγκιψ Ἀλέξιος, ὁ καὶ «*συμβασιλεύς*», θὰ ἦτο κατὰ τὴν ἐκφώνησιν τῆς ἐγκωμιαστικῆς ὁμιλίας τῆ 6 Ἰανουαρίου 1176 ὀκτὼ ἢ ἕξ τοῦλάχιστον ἐτῶν.

I, 526,21 : «*μη δίχα ψυχῆς*» : Τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλέξιον εἰ κάζει τῇ ψυχῇ αὐτοῦ.

I, 526,23 : «*οὐκ ἀρκετὰ βασιλεῦσι τὰ τέκνα, ὅσα τοῦ γάμου δωρήματα· ἀλλὰ γὰρ φιλοτιμοῦνται καὶ διὰ τῶν πολέμων τεκνογονεῖν καὶ ποιοῦνται τέκνα τὰ κατορθώματα*» : Ὁ αὐτοκράτωρ, ὡς ἄλλος Ἀβραάμ, ποιεῖται τέκνα τοὺς ἀσεβεῖς βαρβάρους ὑπὸ τὸ θεῖον αὐτοῦ κράτος τούτους ὑποτάσσων καὶ τὴν ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ θρησκείαν αὐτοῖς διαδίδων καὶ αὐτὴν τούτους ἐκδιδάσκων. Πρβ. Ἰω. 8,39 καὶ τὰ ἐν τῷ παρόντι I.526,28 : «*τὰ δὲ τρόπαια... τῶν ζωγουμένων οἱ πρὸς Θεὸν ἐπιστρέφοντες*». Ἦτο πεποίθησις τῶν Βυζαντινῶν ὅτι ἕκαστος πόλεμος διεξήγετο πάντοτε «*ὕπερ πίστεως καὶ πατριδος*», καὶ ἡ θανουασία αὐτῆ ἀντίληψις πάντοτε μέχρι καὶ τῆς σήμερον ἐνεψύχωνε πάμπαν τὸ Ἑλληνικὸν κατὰ παντὸς ἕξωθεν ἐπιδρομέως.

I, 527,12 : «*ἡ ἀθλητὴν Χριστοῦ καλέσεις καὶ μάρτυρα*» : Πρβ. Νικ. Χοῦμιον παρὰ Boissonade, Anecd. Graeca V, 199 : «*ὁ τοῦ Χριστοῦ μέγας καὶ γενναῖος ὀπλίτης*». Ὅρα Previale σ. 12 καὶ 37 σημ. 35. Ὁ αὐτοκράτωρ πίπτων ἐν τῷ κατὰ βαρβάρων πολέμῳ ἐθεωρεῖτο μάρτυς, ἀγωνιζόμενος δὲ ἀθλητῆς Χριστοῦ.—Περὶ τῆς σημασίας τῶν ὄρων «*μάρτυς*» καὶ «*ἀθλητῆς*» ἐν τῇ χριστιανικῇ ἀγιολογίᾳ ὄρα τὰ ἄρθρα τῶν H. Achelis, Märtyrer, ἐν Λεξ. Die Religion in Geschichte und Gegenwart, Tübingen² 1929 τ. III. 1835/6. N. Bonwetsch, Märtyrer und Bekenner, ἐν Λεξ. Realencyklopädie f. prot. Theol. und Kirche 12 (1903)48—52. 24 (1913)56, Ἐπίσης ὄρα H. Delehaye, Sanctus. Essai sur le culte des saints dans l'antiquité, Brüssel 1927,74—121 *Τοῦ αὐτοῦ*, Les légendes hagiographiques, Brüssel 1927². *Τοῦ αὐτοῦ*, Les origines du culte des martyrs, Brüssel 1912.

I, 527,13 : «*καὶ ὁ περικλὸς εὐρὸς χώρος*» : Ἐννοεῖ τὴν εὐρυτάτην περιοχὴν τῆς Μ. Ἀσίας μέχρι καὶ πέρα τοῦ Ταύρου, τὴν ὑπὸ τῶν Σελτζουκίδων Τούρκων κατεχομένην. Τοὺς Σελτζουκίδας Τούρκους οἱ Βυζαντινοὶ συνήθως ἐκάλουν Πέρσας. Πρβ. Bachmann—Dölger σ. 373 σημ. 3.

I, 527,30 : «*καὶ ἀνεγείρει πόλιν μεγάλην*» : Ἐννοεῖ τὸ Δορυλαῖον, ὅπερ ἰδρυθὲν πρὸ τοῦ 5' π. Χ. αἰ. ὑπὸ Δορυλαίου τοῦ ἐξ Ἐρετριᾶς παρὰ τὸν εἰς τὸν Σαγγάριον ἐκβάλλοντα ποταμὸν Θύμβριον (νῦν Πουρσάκ) ἐν Φρυγίᾳ, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Σελτζούκων τὸ 1074, ἀλλ' ἀνεκτίθη ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ ἐν ἔτει 1175. Ἡ πόλις εἶχεν ἐρημωθῆ καὶ καταστραφῆ τελείως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Μανουὴλ ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτοῦ προσπαθείᾳ νὰ θρασύσῃ τὴν τουρκικὴν ἰσχὸν «*εἰς αὐτὴν ἤκει τῶν δυσοσεβῶν τὴν καρδίαν, (φημί τῆς Περ-*

οικῆς τὸ μεσαίτατον)», ὡς λέγει ὁ ἡμέτερος Εὐθύμιος (I,527,28), ἀποφασίζει νὰ διανοίξῃ δύο ἐκ τῶν παλαιῶν στρατιωτικῶν ὁδῶν, μίαν παρὰ τὸ Σούβλαιον (ὄρα κατωτέρω) νοτίως τῆς Φρυγίας καὶ τὴν ἄλλην παρὰ τὸ Δορύλαιον. Προχωρεῖ λοιπὸν διὰ τοῦ πορθμοῦ Δαμάλεως καὶ ἐν Μελαγγεῖοις συναθροίζει τὰ στρατεύματά του, ὁπόθεν, ὡς λέγει ὁ Κίνναμος (σ. 294,9), «ἐξήκει ἐπὶ τὰ Δορυλαίου πεδία, τὰ ἐκεῖσε Ῥωμαίων φρούρια εἰρήνης κατεχούσης ἔτι τῶν ἐπιτηδείων ἐμπλησόμενος καὶ τοῖς τῷ σουλτὰν δυσμεναίνουσι θάσσοις ἔτι μᾶλλον ἐμποιήσων, πρὸς δὲ καὶ Δορυλαίου ἀνοικοδομήσων». Ἀκριβολογοῦντες ὀφείλομεν νὰ ἐξάρωμεν ὅτι ὁ Μανουῆλ δὲν ἀνακατέλαβε τὴν παλαιάν πόλιν, ἀλλ' ἐξέλεξε νέαν θέσιν εἰς μικρὰν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν. Ὡς λέγει ὁ Ramsay (The historical geography of Asia Minor. London 1890 σ. 212), ἡ θέσις αὕτη ἦτο προφανῶς ἐκείνη, ἣτις νῦν καλεῖται Καρατζᾶ-Σεχίρ, ἐν ἐρημωθὲν φρούριον, κείμενον ἕξ περιόπου μίλια ΝΑ τοῦ Ἐσκή-Σεχίρ (δηλ. τοῦ Δορυλαίου). Ὁ χρονογράφος Ἰωάννης Κίνναμος δίδει μίαν θαυμαστὴν περιγραφὴν τοῦ Δορυλαίου μετὰ τῆς περιοχῆς αὐτοῦ, ἣτις ὡς ἔχουσα πολλὰ τὰ κοινὰ πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ Εὐθύμιου ἐν τῷ παρόντι ἐγκωμιαστικῷ αὐτοῦ λόγῳ ἐκτιθέμενα, παρατίθεται ἐνταῦθα αὐτούσιος: «τὸ δὲ Δορυλαίου τοῦτο ἦν μὲν ὅτε πόλις ἦν μεγάλη τε εἶπερ τις τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ λόγου ἀξία πολλοῦ. αὖρα τε γὰρ τὸν χῶρον ἀπαλὴ καταπνεῖ, καὶ πεδία παρ' αὐτὴν τέταται λειότητός τε ἐπὶ πλείστον ἦκοντα καὶ ἀμήχανόν τι προφαίνοντα κάλλος, οὕτω μέντοι λιπαρὰ καὶ οὕτως εὐγεω, ὡς τὴν τε πόαν δαυιλῆ μάλιστα ἐκδιδόναι καὶ ἀβρὸν παρέχεσθαι ἄσταχυν. ποταμὸς δὲ διὰ τοῦ τῆδε τὸ νᾶμα πέμπει καὶ ἰδέσθαι καλὸς καὶ γεύσασθαι ἡδύς. πληθὸς ἰχθύων τοσοῦτον δὲ ἐννήγεται τούτῳ, ὅσον εἰς δαυιλίαν τοῖς τῆδε ἀλιευόμενον ἐλλιπὲς οὐδαμῆ γίνεσθαι. ἐνταῦθα Μελισσηῶν ποτε καίσαρι οἰκίαι τε ἐξωκοδόμηται λαμπραὶ καὶ κῶμαι πολυάνθρωποι ἦσαν θεομά τε αὐτόματα καὶ στοαὶ καὶ πλυννοί, καὶ ὅσα ἀνθρώποις ἡδονὴν φέρει, ταῦτα δὴ ὁ χῶρος ἀφθονα παρῆγεν. ἀλλὰ Πέρσαι, ὀπηγίκα ἢ κατὰ Ῥωμαίων ἠκμαζεν ἐκδρομή, τὴν τε πόλιν εἰς ἔδαφος βεβλημένην ἀνθρώπων ἔρημον παντάπασιν ἐπεποίητο καὶ τὰ τῆδε πάντα μέχρι καὶ ἐπὶ λεπτόν τῆσπάλα σεμνότητος ἠφάνισαν ἴχνος». Ὅρα ἐκτενέστερον περὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Δορυλαίου ἐν Ramsay, ἔνθ' ἂν. Πρβ. καὶ Realenzyklopädie τῶν Pauly—Wissowa—Kroll τ. V 2,1577/8 (ἄρθρον ὑπὸ Ruge). Πέριξ τῶν ἐρειπίων τοῦ Δορυλαίου ἐσκήνουν περὶ τοὺς δισχιλίους νομάδες Πέρσαι, οὓς, ὡς λέγει ὁ Κίνναμος (σ. 295,7), «ἐκεῖθεν ἀπαναστήσας βασιλεὺς χάρακά τε τῆς πόλεως οὐ μακρὰν ἀποθεν περιβαλὼν τὰ πρὸς τειχοδομίαν ἐξηρτύετο. καὶ ἡ μὲν κατὰ τάχος ἠγείρετο»—κατωτέρω ὁ αὐτὸς Κίνναμος σ. 297,17 λέγει: «βασιλεὺς δὲ ἡμερῶν οὕτω τετραράκοντα τὴν πόλιν ἀνεγείρας, ἐπειδὴ τάφρον τε αὐτῇ περιήλασε καὶ Ῥωμαίων ὡς πλείστους ἐνταῦθα ὤκισατο, φρουρὰν ἀποχρῶσαν τῆδε καταλιπὼν ὀπίσω ἐχώρει, τοῖς ἀμφὶ τῷ Ῥυνδακῷ ἀλιεσά-

μενος χωρίοις· ἐπ' ὀλίγον τε διαναπαύσας τὸ στράτευμα ἐκεῖθεν ἀπήρε» —, σχήματος μὲν πολλῶ τοῦ πρότερον ἔνδον ὑποκεχωρηκυῖα, τοῦ δὲ εἰς ἄκρον αὐτῆ ἀνεστηκότος τὰ πρότερον γηλόφου ὀλίγω δὴ ἀπωτέρω καὶ ἀπὸ ταῦτοῦ πάντοθεν τοῦ διαστήματος τὸν περίβολον στρέφουσα». Τὴν οἰκοδομὴν τοῦ φρουρίου παρηνώχλουν συνεχεῖς καταδρομαὶ τῶν βαρβάρων (Κιννάμου σ. 295,15: οὐ γὰρ ἐνέλιπον συγχοὶ ἐκ τῶν ἀνωτάτω συρρέοντες ἐφ' ᾧ τὴν οἰκοδομίαν οὕτω κωλύειν»). Ὁ σουλτάνος Κιλίτς-Ἀρσλάν θορυβηθεὶς ἐκ τῆς ἀνοικοδομῆς τοῦ ὄχυροῦ ἐπέμψατο γράμματα διαμαρτυρούμενος: «ὁ δὲ κέρτομόν τι καὶ σεσηρὸς ἐνορῶν οἷς τὰ τοῦ σουλτάνου γράμματα διεξήει, ἐν μέρει δὴ οὐ τοῦ τυχόντος ἐτίθετο θαύματος ὅπως τὸν μέγρι καὶ Δορυλαίου δρόμον ἐκείνου ἠγνόησε καὶ τὴν αἰτίαν πλάττεται μὴ εἰδέναι». (Νικ. Χων. 227,25). Ἄλλ' ὁ Μανουὴλ κωφεύσας εἰς τὰς διαμαρτυρίας τοῦ Πέρσου σουλτάνου καὶ ἐπειγόμενος ν' ἀνσείρη τὸ φρούριον ὅσον τάχιστα, παντοιοτρόπως ἐνεθάρρυνε τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας καὶ τειχοδόμους καὶ ὅτε προσωπικῶς ἐξήρχετο καταδιώκων τοὺς λάθρα ἐπιδραμόντας, ὅτε δὲ καὶ ὁ ἴδιος «ἐνωτοφόρει», ἔφερε δλν. ἐπὶ τῶν ὤμων τοὺς λίθους, παράδειγμα οὕτω γενναϊότητος καὶ ἀντοχῆς ἑαυτὸν τοῖς πᾶσι παρέχων. Ὁ Νικητῆς Χωνιάτης λέγει: «ὁ δὲ βασιλεὺς γενναίαν ἔχων τὴν φύσιν ὀξύρροπος ἐν τοῖς πολέμοις ἐδεικνυτο, καὶ τὰς διὰ χειρὸς πράξεις δραστήριος ἦν, καὶ φήμης διαδοθείσης πολλάκις ἐσβαλεῖν πον τοὺς πολεμίους καὶ κακῶς τιθέναι τὴν ὑπ' ἐκείνῳ ἀρχὴν πρῶτος τὸν ἵππον ἀνέβαινε καὶ ἀπειθάσσει τὴν ἔξοδον» (Νικ. Χων. 227,16). Καὶ κατωτέρω: «ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν ἐπεβάλετο, νωτοφορεῖν τοὺς λίθους ἀρξάμενος οὕτω καὶ τοὺς ἄλλους ἠρῶνεν ὡς ἀπτόρω τάχει τὸ τείχος ἀνεγροθῆναι καὶ προσεπιβληθῆναι οἱ χαράκωμα ἔξωθεν καὶ ἀνορυχθῆναι φρεάτια ἔσωθεν εἰς πλείονας ὑδάτων ἀντλήσεις» (Νικ. Χων. 228,3). Τὸ μόνον ἐλάττωμα τοῦ χώρου τούτου ἦτο ὅτι ἔστερεῖτο ὕδατος, διὰ τοῦτο ὁ Μανουὴλ διέταξε τὴν ἀνόρυξιν φρεατίων ἐντὸς τοῦ ὄχυροῦ. Πρβ. καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Εὐθύμιου λεγόμενα 1,528, 28 ἔ. ἔ. Τὰ πρὸς τὸν Μανουὴλ διαπρσβευτικά γράμματα τοῦ Κιλίτς-Ἀρσλάν ἀναφέρει καὶ ὁ Εὐθύμιος ἐν 1,531,24 ἔ.: «τέως δὲ καὶ τὸ σὸν φιλάνθρωπον βαλλόμενος κατὰ νοῦν διαπρσβεύεται σοι καὶ πόρρωθεν τὴν σὴν εὐμένειαν ἐκκαλούμενος». Εἰς ἀπάντησιν ὁ Μανουὴλ «ὑπαγορεύει γράμμα πρὸς τὸν ἀλάστορα, οὐκ οἶδα τίνοσ οὐ δεξιώτερον, οὐ σοφώτερον, τίνοσ οὐ δεινότερόν τε ἅμα καὶ ἰλαρώτερον καὶ μεθόδον πάσης λογικῆς κατακόχιμον, διατωθάζει τοῦ βαρβάρου τὸ δοκοῦν ἀπανούργετον, ὅπως ἄγνοεῖ καὶ θαναμάζει τὸν μέγρι Δορυλαίου δρόμον τοῦ βασιλέως καὶ τὴν τοῦ χώρου κατάσχεσιν τὰς εὐεργεσίας ἀπαριθμεῖται, ὅσων καὶ οἶων ἀπολαύσας ὁ ἀχάριστος, ἠγνωμόνησεν· ἀναμιμνήσκει τῶν ὑποσχέσεων, ἅς εὐεργετούμενος μὲν ἀπέθετο, μετὰ δὲ τὴν εὐεργεσίαν ἠθέτησεν· ἐλέγχει καὶ παριστᾷ τῶ βαρβάρῳ τὰ ἁμαρτήματα κατὰ πρόσωπον, οἷα δέδρακε πρὸς τὸν εὐεργέτην καὶ οἷα τι-

νων ἀνταποδέδωκεν ἐπὶ δὲ τούτοις ἀπειλεῖται τὰ τοῖς οὕτω παρανομοῦσι πρόποντα καὶ ἐπισείει φοβερὰν τὴν αἰγίδα καὶ οἷα τοῖς ἀνεπιστρόφως ἀμαρτάνουσι ἐπικαταδρόγγυνται. Οὐδὲ τοῦ συνήθους μέλιτος ἢ γραφῆ τοῦ βασιλέως ἐλείπετο, ἀλλ' εἶχε καὶ τὸ ἰλαρὸν ἐπικεχυμένον καὶ ἐπεγέλα γλυκῆς τοῖς ἐπιστρέφουσι πρόποντα τοῦ βασιλέως, ἱκανοῦ τῇ χειρὶ καὶ ἀπροσμάχου ἢ γλώττῃ καὶ κρατοῦντος ἐν ἅπασι, βασιλέως, ὃς βάλλει μὲν τῷ δόρατι τοὺς βαρβάρους καὶ τραυματίζει τὰ σώματα, βάλλει δὲ ἄρα καὶ κατὰ καρδίας τοῖς ἔημασι καὶ θανατοῖ τὸ ἀντίπαλον» (1,532,21 ἐ.). Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἐκ τῆς ἀνοικοδομῆς τοῦ ὄχυροῦ καλῶς διαβλέποντες καὶ ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο πλέον τὰ περίξ πεδία, «ἐν οἷς ἐθέριζε τὰ τούτων αἰπόλια καὶ βουκόλια πόαις ἐνσικριτῶντα ταῖς λειμωνίταις» (Νικ. Χων. 228,9) μετὰ λύσσης νύκτωρ ἐπετίθεντο, παρενοχλοῦντες τοὺς ἐν τῷ φρουρίῳ διαμένοντας στρατιώτας τοῦ Μανουήλ καὶ τειχοδόμους, ὁσάκις δὲ ἐν ἡμέρᾳ οὗτοι ἐξήρχοντο πρὸς ξύλευσιν καὶ πρὸς συλλογὴν τροφίμων, «ὄλαις ἠγίαις κατὰ Ῥωμαίων ἐφέροντο, καὶ τὰς ἐπὶ σιτισμὸν ἐξόδους ἐκείνων τηροῦντες τὴν ξύλευσιν ἀνεῖργον καὶ ἀνήρουν τοὺς ἐν χερσίν» (Νικ. Χων. 228,12). Ὁ Μανουήλ δὲν ἐβράδυνε νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα εἰς ἀντιπερισπασμὸν τῶν ὄχλησῶν τούτων καταδρομῶν τῶν βαρβάρων, ὁρίσας ὅπως ἢ πρὸς πορισμὸν τῶν ἀναγκαίων ἐξόδος λαμβάνῃ χώραν καθ' ὥρισμένον χρόνον τῆς ἡμέρας τῇ συνοδείᾳ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἱκανῆς, ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας ὁ ἴδιος ἴστατο. Ἰδοῦ τί σχετικῶς λέγει ὁ Νικήτας Χωνιάτης (228,14): «ὁ βασιλεὺς δὲ τὸ δεινὸν τοῦτο ὁρόνως ἰόσατο τακτὸν γὰρ ὁρίσας καιρὸν τοῖς ἐπὶ συλλογὴν ἐξιῶσι τῶν ἀναγκαίων, αὐτὸς προσημαίνων τῇ σάλπιγγι πρῶτος τοῦ χάρακος ἀπανίστατο καὶ ἠγεῖτο τῆς ἐξόδου. οὐκοῦν οὐδὲ πρὸς βραχὺ τῶν τὰ ἐπιτήδεια διφώντων μεθιστάμενος ἐνίστε περὶ βουλευτῶν ἢ καὶ βαθεῖαν ἐσπέραν ἐπανέλεν εἰς τὸ στρατόπεδον». Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι συνεχῶς πληθυνόμενοι ἐξηκολούθουν τὰς παρενοχλητικὰς ἐπιδρομὰς των. Μίαν τοιαύτην βαρβαρικὴν ἐπιδρομὴν, καὶ λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν ἐπιτεθέντων καὶ τοῦ αἰφνιδιαστικοῦ τρόπου καθ' ὃν ἐπέδραμον, ἀποκρούσας νικηφόρως ὁ Μανουήλ καὶ ἀφοῦ «ἀνεπόλιε τὸ Δορυλαῖον καὶ τὰ εἰς φυλακὴν τούτου τελείως ἀπικριβώσατο, ἐκ τῶν ἐκεῖσε μερῶν ἀπανίσταται, εἰς δὲ τὸ Σούβλεον ὡς εἶχε παραγενόμενος ἀνήγειρέ τε κάκεινο καὶ φρουρὰς μετέδωκε. καὶ τὰ λοιπά, ὡς ᾤετο, ἀρίστως διαπραξάμενος εἰς τὴν βασιλίδα πόλιν ὑπέστρεψεν» (Νικ. Χων. 229,15). Τὰς νίκας ταύτας κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Τοῦρκων καὶ δὴ μεγαλυτέραν τινὰ νίκην περὶ τὸ Δορυλαῖον κατὰ πολυαριθμῶν Τοῦρκων, αἰφνιδιαστικῶς ἐπιδραμόντων, ὕμνει καὶ ἐγκωμιάζει ὁ ἡμέτερος Εὐθύμιος ἐν τῷ παρόντι αὐτοῦ λόγῳ. Εἶναι λοιπὸν παντὶ που φανερὸν ὅτι ὁ λόγος οὗτος ἐλέχθη ἐν Κων/πόλει, καὶ ὡς κατωτέρω θὰ ἴδωμεν, τὴν 6 Ἰανουαρίου 1146, ὁπότε ὁ Μανουήλ μετὰ τὴν ἀνέγερσιν τῶν δύο ὄχυρῶν Δορυλαίου καὶ Σουβλαίου, ἐπαγγήλθεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐπ' εὐ-

καιρία τῶν ἐορτῶν τῶν Χριστουγέννων καὶ ἐφ' ὅσον, ἔνεκα τοῦ χειμῶνος, δὲν ἠδύνατο ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του, τῆς μεγάλης δλν. ἐκστρατείας κατὰ τοῦ σουλιανάτου τοῦ Κιλίης-Ἀρσλάν.—Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ παρατηρήσω ὅτι ὁ χρονογράφος Νικήτας Χωνιάτης κακῶς ἀναφέρει τὴν πυρπόλησιν τῶν σιτηρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὡς γενομένην παρὰ τὸ Δορῦλαιον. Ὁ Εὐθύμιος ῥητῶς λέγει ὅτι τοῦτο συνέβη εἰς τὰ παρὰ τὸ Σούβλαιον πεδία (Νικ. Χων. 228,21. 229,1-15. Εὐθύμ. I, 547,9 ἔ. I, 549,3 ἔ.). Ὡς δὲ κατωτέρω ἐκτενέστερον θὰ εἴπωμεν, ἡ σχετικὴ ἀμφοτέρων ἀφήγησις ἔχει πολλὰ τὰ κοινά, ὅπερ ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ἀμφότεροι πιθανῶς ἤντλουν ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, ἥτοι τοῦ ἐπισήμου «Ἡμερολογίου» τοῦ αὐτοκράτορος, ὅπερ ἐτήρει κατὰ τὰς ἐκστρατείας ὁ πρὸς τοῦτο ἐντεταλμένος συνοδὸς αὐτοῦ «ἀσηκρῆτις». (Πρβ. Ἀμάντου Β', 111, ἔνθα ἐκ τῶν «Τακτικῶν» τοῦ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ (Migne, PG. 107, 701. 825. 1092 κ.ἀ.) σημειοῦται ἡ εἰδησις ὅτι ἐν ταῖς ἐκστρατείαις ἐλάμβανον μέρος ἰατροί, ἱερεῖς καὶ ῥήτορες).

I, 528,3 : «καλῶς ἄρα καὶ προσηκόντως ὁ αὐτοκράτωρ ὁμωνυμεῖ τῶ τοῦ παντὸς βασιλεῖ. εὐ ποιοῦντε πλήν τοῦ τῶν δυοῖν γραμμάτων πλεονασμοῦ συνδεδραμηκάτων καὶ αὐτῶ τῶ ὀνόματε καὶ οὐ τοῖς γράμμασι μόνοις, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς συνέρχονται πράγμασι καὶ <γὰρ> ὅπερ ἐστὶ τοῖς δαίμοσι τὸ Ἐμμανουήλ, τοῦτο τοῖς βαρβάροις τὸ Μανουήλ» : Ὁρα Ἀδ. Κοραῆ, ἜΑτακτα I (1828) 284/5 : Σημειώσεις εἰς Πτωχοπρόδρομον· σιχ. 374 : «Ἐμμανουήλ παμβασιλεῦ παρὰ σαρανταπέντε» E. M. «Μανουήλ παμβασιλεῦ καὶ γόνε τῆς πόρφυρας». D. C. Hesselting et H. Pernot, Poèmes Prodromiques en grec vulgaire. Amsterdam 1910 σ. 61 (III, 289 σημ.).—Ἡ παρομοίωσις τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι τόσον συνήθης παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ἐγκωμιασταῖς καὶ ῥήτορσιν, ὥστε περιττὴν θεωροῦμεν τὴν παράθεσιν σχετικῶν χωρίων. Ἄλλως τε κατωτέρω θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ διμυλῆσωμεν ἐκτενέστερον περὶ τῶν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἀποδιδομένων ἐγκωμιαστικῶν προσδιορισμῶν καὶ ἐπιθέτων. Πλεισταχοῦ ὁ αὐτοκράτωρ καλεῖται «εἰκὼν Θεοῦ» καὶ «Θεὸς ἀκόμη ! Πρβ. παρατήρησιν κατωτέρω I, 536,33. Straub 122 ἔ. Treitinger 38. Dölger, Urk. 244. Bachm.—Dölger 366 σημ. 3.—Τὰ διὰ τῶν ἀριθμῶν λογοπαίγνια εἶναι ἐπίσης ἀγαπητὰ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ῥήτορσι. Πρβ. Σεργ. Κολ. R. F. 285,21. Bachm.—Dölger 370,20.

I, 528,28 : «εἰ γὰρ καὶ ἐπὶ παιδιάδος ἐφήπλωται καὶ οὐκ ἐφ' ὕμιλόφου κεῖται βουνοῦ» : Πρόκειται περὶ τοῦ Δορῦλαιίου. Πρβ. τάνωτέρω λεχθέντα ἐν παρατ. I, 527,30. Περὶ τῆς θέσεως καθόλου ὄρα Ramsay, The historical geography of Asia Minor. London 1890 σ. 212. Pauly—Wissowa—Kroll, Realencyklopädie τ. V 2, 1577/8 (Ruge). Κιννάμου σ. 294,12 ἔ. Νικήτα Χωνιάτου σ. 228,10 ἔ.

I, 529,4 : «Πάλαι δὲ ἡμετέραν οἶσαν, εἶτα δὴ παρὰ τῶν δυσμενῶν ἀρπαγεῖσαν» : Πρβ. ὁμοίως τὴν παρατ. I, 527,30.

I, 529,10: «ὡς δ' ἄν τις, οἶμαι, χρωματουργὸς ἐπὶ δέλτου πόλιν σκιαγραφῆσει»: Ἡ παρομοίωσις τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς καλλιτέχνην ζωγράφον καὶ ἡ χρῆσις ἢ μεταφορικῆ τῆς ζωγραφικῆς τέχνης εἶναι οὐχὶ σπανία παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Πρβ. Εὐστ. R. F. 93,9. Ἰω. Καμ. R. F. 244,25. Bachm.—Dölger 372,13.

I, 529,23: «θανμάζεται Πλάτων»: Ὁ αὐτοκράτωρ καλεῖται «ἐργοτέχνης» ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Πλάτωνα, ὃν καλεῖ ὁ Εὐθύμιος «λογοπλάθον», διότι ἐκεῖνος μὲν κατασκευάζει περικαλλῆ πόλιν καὶ δι' ὄλων τῶν ἐφοδίων ταύτην κοσμεῖ, οὗτος δὲ «λόγῳ πλάττει τὴν πόλιν», ἐννοῶν τὸ γνωστὸν τοῦ Πλάτωνος ἔργον, τὴν «Πολιτείαν».

I, 529,34: «τὰ γὰρ δὴ πολιτικά . . . πάλοι ἦσαν πεπαιδευμένοι οἱ βασιλεῖς»: Ἐν τῷ «Περὶ βασιλείου τάξεως» ἔργῳ Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου καὶ παρὰ τῷ Ψευδοκωδίνῳ οἱ βασιλεῖς θεωροῦνται οὐ μόνον ἀπλοῖ γνωστὰι τῶν νόμων καὶ τοῦ δικαίου, ἀλλ' ἅμα ὡς ἐμψυχούντες καὶ ἀντιπροσωπεύοντες οἱ ἴδιοι τὸν νόμον καὶ τὸ δίκαιον, διὸ καὶ «νόμος ἐμψυχος» ὀνομάζεται ὁ βασιλεύς. Πρβ. Treitinger 215 ἔ.

I, 530,4: «ἡ δὲ πάλοι μὲν οὖσα καὶ χερσὶ τῶν πολεμίων κατασκαφεῖσα»: Ὁ Εὐθύμιος ἀναμνησκεται ἐνταῦθα τῆς παλαιᾶς τοῦ Λογυλαίου ἀκμῆς καὶ τῆς τελείας τούτου καταστροφῆς μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1074 κατάληψιν τῆς πόλεως. Πρβ. Παρ. I, 527,30.

I, 530,17: «καὶ γῆν μὲν πατοῦντες, ἦν πολλῶν ἐτῶν οὐ τεθέανται»: Ἡ πόλις τοῦ Λογυλαίου καταληφθεῖσα ὑπὸ τῶν Τούρκων, μετὰ δὲ τὴν δῆωσιν καὶ καταστροφὴν, ἦν ὑπέστη, εἰς τέλειον μαρασμὸν περιπεσοῦσα, ἀπέβη ξένη φυσικὰ διὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, μέχρις οὗ ὁ γενναῖος τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ στρατὸς ἠλευθέρωσε καὶ πάλιν ταύτην τὸ 1175. Τὴν μακρὰν δουλείαν τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς ταύτης ἔχων ὑπ' ὄψιν ὁ Εὐθύμιος, λέγει: «Ῥωμαῖοι δὲ τῆς ψυχῆς ἀνορθοῦνται τὸ λῆμα καὶ ἡ γνώμη πρὸς ὕψος αἴρεται καὶ εἰσὶ πῶς ἐαντῶν φαιδρότεροί τε καὶ κοσμιώτεροι, ἐκείνην ὀρῶντες ἡμέραν, ἦν οὐδ' ἐν ὕπνοις ἀνειρώξαν. καὶ γῆν μὲν πατοῦντες, ἦν πολλῶν ἐτῶν οὐ τεθέανται, λαμπρῶς δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἀλλοτριᾶς τρυφῶντες καὶ ἀφθονώτερον εὐωχούμενοι καὶ ἐπὶ τούτοις ἐγγελῶντες βαρβάροις...» (I, 530,15). Πρβ. Παρ. I, 527,30. Τὰ ἀναφερόμενα ἐν συνεχείᾳ ῥητὰ ἐκ τῆς Ἀγ. Γραφῆς («ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων» καὶ «ἡμεῖς ἀπεστάλημεν θερίζειν, ἃ οὐ κεκοπιάκαμεν, ἄλλοι κεκοπιάκασι καὶ ἡμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσῆλθομεν») (I, 530,20), παρέχουσι, νομίζω, ὑπαινιγμὸν ἱκανόν, ὅπως συναγάγωμεν τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ κατάληψις τοῦ Λογυλαίου ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ ἐν ἔτει 1175 καὶ τῆς πέριξ περιοχῆς συνετελέσθη περὶ τὸ μέρος ἢ τὰς ἀρχὰς τοῦ φθινοπώρου τοῦ ἔτους τούτου, ὅτε τὰ σιτηρὰ καὶ λοιπὰ γεωργικὰ προϊόντα εἶχον συγκεντρωθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ εἶχον ὕστερον περιέλθει ὡς λεία πολέμου εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Μανουὴλ.

(Συνεχίζεται)